

Golobova njiva.

F. S. Finžgar.

*Tedaj bo hudo na svetu, ko
bo stopila iz vsake bajte gospa.*

Na sv. Vida dan je prijezdilo petero vojakov v vas in vprašalo po županu. Hitro je stekla pestunja na travnik in ga poklicala od košnje. Župan je obesil koso na hrast, odpasal oselnik in nato pokazal koscem, do kam naj odkose to dopoldne. Dekletce je cepetalo z nogami in klicalo: »Brž, brž! Vojaki so hudi!« Župan si je umil roke ob potočku, jih počasi brisal ob zakrpan predpasnik, ki ga je nato zvil v klobaso in si ga pripel krog ledij. »Brž, brž!« je začela spet pestunja in ga priganjala. »Hudi so, ko Vas ni doma, in sedaj bodo še bolj.«

Župan pa ni bil mož, ki bi se bil dal spraviti s tira. Tudi za las ni raztegnil svojega umerjenega koraka. Pestunja je drobila pred njim, nazadnje je stekla in povedala doma: »Že gre.«

Pred hišo je stalo pet osedlanih konj, na pragu je nepotrpežljivo čakal župana podčastnik in nervozno tolkel s palčko ob štebale.

»Hitro, hitro!« je zavpil podčastnik na župana.

»U, kaj pa je?« se je mirno zavzel župan in ni stopil nič hitreje.

»Aló, z menoj iskat kvartirja za konje. Za dvesto konj! Najprej pri Vas. Pokažite hlev!«

Župan je odšel čez dvorišče in ni rekel ne tako in ne tako, ampak si je mislil: »Le glej, misliš, da imam samo par glav v hlevu. Boš že videl, kam bi s konji.«

»Poglejte!« je odprl hlevne duri in stopil v stran.

Vojaka sta premerila hlev gori in doli. Višji je ukazal: »Številka — župan, koliko je pri Vas šte-

vilka?« — »Sedem.« — »Številka sedem, štiri konje v hlev. — Župan, kje imate steljnik?«

Župan je odprl široko leso. Par voz stelje je bilo stlačene v kotu. Vojak je odmeril na korake: »Ena, dve, tri...«

»V steljnik osem konj!«

»Kam bomo pa s steljo?« je vprašal župan.

»Pod konje z njo! Naprej!«

Presneto težko je molčal, pa se je vendar potajil in vodil vojake k sosеду. Tam je bila doma žena, gospodar je bil v ruskem ujetništvu.

»Franca, pokaži hlev. Konje dobimo.«

Ženska, ki je menciala perilo na preddverju, se je okrenila in važno premerila prišlece od nog do glave.

»Hitro, hitro!« je priganjal vojak.

Franca je odprla vrata: »Enega že spravite noter, več pa ne.«

Župan ji je pomežiknil.

»Številka?« se je oglašil vojak.

»Dvanajst,« je povedal župan.

»Številka dvanajst — šest konj v hlev!« je zapovedujoče narekaval podčastnik vojaku, ki je hodil za njim in pisal.

Tedaj se je raztogotila Franca. »Koga? Šest konj? Ali naj teličke požinem v gmajno? Kam pa gledate?«

»Tiho! Sedaj je vojska!«

»Bolje vem kot Vi!«

»Ženska, tiho!«

»Potrpimo, Franca,« ji je žugal župan.

Franca pa se ni dala preprositi.
»Komu bom tiho na svojem? Ali sem Vam kaj rekla čez čast? Šest konj je preveč v moj hlev, in če ste general, vseeno še enkrat rečem, da jih je preveč.«

»Sedaj je vojska! Tiho!« je zahteval vojak odločno in je zamahnil s palčko.

»Meni ni treba praviti, da je vojska; sama bolje vem kot Vi: mož na Ruskem, brat v grobu v Galiciji, konj in voz bogzna kje — in sama pri petero otrocih za gospodarja, za hlapca in še za konja povrhu. Bolje vem kot Vi, ko ste rejeni kot kak krčmar.«

Župan je mahal z roko in jo krotil ter velel vojakom, da gredo drugam.

»Kje je šupa?« je vprašal vojak.

Pogledali so vanjo.

»Prenizka!«

»Čigav je ta vezani kozolec?«

»Moj,« je odgovorila Franca.

»Osem konj!« je narekoval vojak. »In ti vovovi — ven, koši — ven, brana in plug — ven — vse ven še danes!«

Franca je topotnila z nogo ob tla, vprla roke v boke in začela:

»Nikoli ven — — —«

Župan je zamahnil z roko proti njej in naglo odvedel vojaka dalje ter ga pogovarjal, ker se je bal za Franco, da ne bi rekla komu kaj čez čast: »Nič ne zamerite, ženske ne razumejo. — Ta hiša je bajta, nima nič prostora, ta kajžar — no, pod lopo morda za dva konja.«

Podčastnik je oddaleč pogledal in narekaval: »Dva konja.«

In šlo je od hleva do hleva, od kozolca do kozolca — skozi vso vas, ki se je vsa zmedla in razburila. Sosedje so stale v gručah in govorile in govorile bogvekaj, otroci so se zbrali in v procesiji zdaleč hodili za vojaki, drugi so se razbežali po polju in so klicali domov še tisto malo gospodarjev, kar jih ni vojska pobrala. Ko so končno dobili še stanovanja za častnike, je iskal vojak še prostora za vozove.

»Najmanj škode bi bilo,« je modroval župan, »če zategnejo vozove po vasi, po dvoriščih.«

»Brr!« je odmahnil vojak s palčko in zarožljaj s sabljo.

Naglo je šel po cesti od ledine do ledine, od vrta do vrta.

»Tukaj,« se je nenadoma ustavil.

Tamkaj je bil tik ceste najlepši Golobov travnik. Seno so imeli na zgrabkih.

»Škoda ga je,« je omenil župan.

»Za domovino ni nič škoda. Kje je gospodar?«

»Tamle pri grabljicah.«

»Pokličite ga!«

»Golob!« je zavpil župan in ga vabil z roko. Golob je zasadil vile v tla, si otrl pot z rdečo ruto in počasi korakal proti cesti.

»Hitro, hitro!« je veleval vojak.

»Je star in truden! Mi delamo od zore do teme in še v temo sedaj ob košnji. Ne moremo tako naglo,« ga je župan opravičeval.

»Ne moremo? Pri vas pač res še ne veste, kaj je vojska!«

»Pcd vojaško komando sva bila z Golobom, ko Vas še na svetu ni bilo. In ko boste Vi na svetu toliko prevlekli in pretegnili, se Vam bo tudi hentano malo ljubilo skakati.«

Vojak je molčal in krenil Golobu naproti.

»Oče, naglo umaknite to seno s travnika. Danes proti večeru zapeljemo semkaj sto voz. Tu bo park našega štafelna.«

»Kaj?« je vprašal zategnjeno Golob in kri mu je šinila v lice.

»Kaj, kaj, kaj! Seno spravite, če hočete, sicer ga bomo mi. Še danes. Župan, Vi ste odgovorni, da bo vse pripravljeno, ko pridemo. Do noči bomo tukaj.«

Vojak se je zasukal, na cesti zajezdil konja in odpeketal s spremstvom, zavil v prah, ki se je dvignil izpod konjskih kopit.

Župan in Golob sta gledala za njimi.

»Vidiš, Golob, sedaj bomo pa občutili vojsko.«

Golob ga je gledal z razprtimi očmi, po suhem licu so mu drgetale mišice. Počasi, kot bi se bil prebudil, je jecljaje začel:

»Od hudirja, zdaj res ne vem, ali sem jaz no-rec, ali... ali...«

Župan je skomizgnil z ramami: »Le vse dajmo, samo da nas Laha cbvarujejo.«

Golob ga je gledal, ustnice so se mu tresle, kot bi lovil sapo, da izbruhne iz njega.

»Seno umakni v kozolec in potrpi,« mu je še rekel župan in šel nazaj na vas.

Golob je gledal za njim in ko je bil že daleč, je zavpil: »Ti, hoj!«

Župan se pa niti ozrl ni. Z roko mu je odmahal in zavil za ogel hiše.

Pozno popoldne je bilo, ko se je začulo drdranje voz po cesti. Otroci so drli iz vasi, gospodinje so obstale na praču, dekleta so se zbrale v gruče, gospodarji so gledali oddaleč izpred hlevov. Golob je nakiadal zadnji voz napol suhega sena. Klobuk mu je stal postrani in nihče ni govoril, ko so ga videli vsega mrkega in jeznega.

Drdranje se je bližalo, večerni vetrič je razpihaval prah po cesti, ki se je dvigal ob dolgi vrsti voz. Pred njimi so jezdili konjiki, gledali po otrocih, po ženah in dekletih. Nekdo je ogovoril gručo deklet, jim pomežiknil ter pokazal bele zobe izpod zasukanih brkov. Dekleta ga niso razumele, kljub temu so se zasmejale in se stisnile tesneje v gručo. Ko so prišli skozi vas, je zasuknil prvi jezdec konja na Golobov travnik in ga izpodbodel v skok. Golobu so zastale vile v rokah, klobuk se mu je sam od sebe še bolj povetil na oči in srce ga je zabolelo, kot bi konjsko kopito udarjalo po njem, ko je rezalo mehko ruševino na travniku. Za jezdecem se je vsul na travnik v diru — voz za vozom — ves tren. Črne rane so se prikazovale na gladko odkošeni ledini, prst je letela konjem izpod kopit, jama pri jami, kot črne bule na lepem telesu, je rastla na travniku, brazgotina ob brazgotini je zevala na vsej gladini, in ko je zavozil zadnji na travnik, je ni bilo zdrave zemlje, da bi človek legel nanjo. Golob, tisti Golob, ki je oddalec mahal s klobukom in sikal ššš-ššš — če je zašla kokoš na travnik, Golob, ki je kazal pesti, če je paglavец sunil soseda šolarčka s ceste v travo — ta Golob je bil priča tega razdejanja, teh groznih ran na travniku, ki je bil biser njegovega grunta, njegov ponos in njegova ljubezen. Nič ni rekel, nobene besedice. Vile so mu padle iz rok, okrenil se je proč in komaj slišno ukazal: »Naložite, jaz ne morem.«

Stari, šepavi hlapec je pa zavpil jezno za njim: »Kaj bi nakladali, ko ne moremo izpeljati. Ali ne vidite, da je pot zaprta?«

Golob se je ustavil in premotril vrste voz, ki so stali kot vojaki v vrsti in zapirali vsak odhod s travnika. »Hudi časi so prišli; svojega sena s svojega travnika ne morem izpeljati.« Vsi delavci so gledali na gospodarja in čakali oprti na grablje in vile. Tedaj prijezdi k vozu vojak:

»Gazda, prodajte seno!«

»Ne prodam,« je odvrnil zadirčno Golob s sklanim glasom.

»Morate!« je velel vojak.

Golob ga je pogledal izpod čela. Odkar je bil gospodar, mu še nikoli ni nihče rekel: moraš. In če mu je kdaj kdo le namignil, je naredil vselej narobe.

»Petnajst kron za seno,« je ponujal vojak.

Golob je še enkrat srepro pogledal, nato strogo velel: »Prevrnite voz!«

Družina se ni ganila.

»Prevrnite!« je ponovil Golob in skočil k vozu. Skrivil je upognjeni hrbet, ga uprl pod

lestvo, družina je nemo poprijela, voz se je zagugal in treščil ob tla s tako silo, da se je prevrnil narobe in pomolil kolesa kvišku.

»Primi!« je velel spet Golob, zagrabil za kolo, mišice so se mu napele in s treskom je stal prazni voz na travniku.

»Potegnite ga čez jarek, praznega že zvlečete, in domov z njim! Kar čez Brgantov travnik! Škodo mu plačam.«

Dekla je prijela za oje, hlapec je gnal izpreženega konja, drugi so potisnili in dvignili voz čez jarek suhega potoka. Golob je pa šel ves sključen pred njimi in se ni več ozrl na trenski park.

V tem je završalo po vasi. Kriki in brlizgi podčastnikov, ki so kvartirali konje, so doneli od vseh koncev in krajev. V vsakem hlevu je nastala zmešnjava. Prepenjali in stiskali so nagosto govéd po hlevih, ki je vznemirjena suvala krog sebe. Telički so vsi splašeni gledali konje in vojake ter mukali. Kunci, ki so se mirno gostili z zjedmi in bili navajeni tenkih glaskov domačih otrok: mandí — mandí, so kot podivjani švigali po hlevu in iskali lukenj in skrivališč. Trenarji so nastopili kot gospodarji, gospodinje pa, po odhodu mož vajene poveljevati, so se togotile in prepirale z njimi. Ali vsa njih gospodarska jeza se je razbila ob čudovitem miru trenarjev, ki so bili takih reči vajeni bolj kot komisa. Kar je kdo rabil za posteljlo, za pregrajo med konji, to je vzela: deske, žrdi, plohe, otepe slame, kole, žage, kladiva, klešče. Ženske so gospodarsko hodile po dvorišču, se jezile nad šandorjem, pa je medtem že Lajoš žagal deske, Mihajlo vlekel otepe s poda, mladi Slovak je pa nagajal dekli in ji hotel potrgati nageljne.

»Kriste, pomagaj!« so jadikovale zvečer na koritu ženske.

»Pri nas je vse narobe.«

»Jaz sem imela deske, da bi popravila kozolec, pa kar vse so šle.«

»Meni so jih od svinjaka potrgali.«

»To je vojska!«

»Jaz pa tako pravim, sosede,« se je oglasila Boštjanka: »Kar hoče, naj se zgodi, da le Laha ne bo sem. Naš fant je pisal iz Galicije, da so celó slamnate strehe razdrli in konjem krmili in stlali, ko niso imeli s čim drugim.«

Sosede so obmolknile. Boštjanka je bila veljavna in ugledna žena.

Tedaj se zasliši: »Buum-bum,« v smeri proti Sv. Luciji.

»Streljajo! Kanoni!«

Vse poslušnejo. In zopet: »Buum-bum-bum.«

»Jejhata, čisto blizu so že.«

»Veter vleče od tamkaj.«

»Veter? Kje ga je pa kaj?«

Ženske so se ozrle na dimnike, da bi videle, odkod vleče.

»Sveta bo konec,« je rekla Klandra.

»Saj ga mora biti, če je kaj Boga. Poglej!«

Petrinka je sunila Klandro s komolcem tako očitno, da so se vse ozrle na Loputnikovo bajto. Na pragu je stala Hana.

»Če to ni od sile, da taka-le deklet, tako močna, taka cehta, postopa ob košnji.«

»In kako je nacendrana! Nogavičice, šolničke in predpasnik z lacom, pa razoglava in bluzo na gosli, da razkazuje, kar vsaka poštena ženska skriva. Še bo vojska, še.«

»In potem ti hodi k županu: „Mokce, mokce, gospod župan!“ Da sem jaz župan, bi dala takim-le mokce!«

»Prav imaš,« je pritrjevala Petrinka, koščena ženska in od solnca opaljena kot stara opeka.

»Vidve imata prav, Hana pa tudi. Kaj bi se ubijal, kot kmet od zore do noči, ko ima pa mlin pod kapom. Viž jo!«

Tako je rekla Trnuljca in pomežiknila proti bajti.

Dva mlada trenarja sta se prismukala okrog ogla in se ustavila pri Hani. Eden je jedel štruco komisa. Odrezal je precej velik kos in ga ponudil Hani.

Klandra je zadela škaf.

»Pojdimo no! Še gledati se mi zdi greh tako-le nastavljanje v teh groznih časih.«

Ženske so se razkropile. Od Razdevška je zadonel avtomat in s hreščočim glasom po dolgem molku spet igral divje arije. Vojaka sta vodila Hanko proti gostilni.

Štirje tedni so pretekli.

Trenski vozovi so odhajali in prihajali, včasih vsi, včasih samo nekateri, včasih so stali dolge dneve brez dela na travniku. Golobova lepa ledina je bila poteptana in pomandrana, da je ležala lepa senožet kot velika, rjava rana sredi polja. Trenarji so utrli čez vrtove čisto nove steze, kakor jih ni bilo še nikoli. Prvi korak v zeleno travo je zaskel gospodarja, je zapekel gospodinjo. Tekom časa pa je otopela vsaka bolečina. Celo otroci so se naveličali in se lotili svojih starih iger. Z laške fronte so doneli topi, pa se ni zdelo več vredno plevici na polju, da bi za hip dvignila glavo in poslušnila.

Kljub temu je bila čudna, topa tihota v vasi taka, da bi bil najraje oni, ki je najbolj molčal, kričal na glas.

Mlada gospodinja Franca Trnuljčka je imela pet malih otrok, moža v vojski, za pomoč eno samo deklo, pa veliko kmetijo. Trenarji so polegali krog hiše, a ni ga bilo, ki bi bil prijel na večer koso in odrezal par košev trave za živino.

Župan je imel dva grunta, edinega sina na fronti, brez hlapca je bil, pa se ni genil nihče, ko je zdeval snopje v kozolec, da bi prijel za podajalnik in mu pomagal.

Pri Hvastaču pa je bilo rok za delo kot toporišč, a so vendar trenarji spremljali njo, če je šla kosit, vozili samotež voziček namesto hčere Lize, ki je hodila ob boke uprta za njimi in nosila na roki uro po vojaško.

In pri Loputniku: najmanjše preglavice niso imeli s konji, pa so jim navozili gnoja na edino njivico za tri leta naprej in ni bilo skoro večera, da ne bi dišalo po cvrtju krog hiše, dasi so imeli samo dve kokoši in nič prašiča.

»Hudič nas bo prevejal kot pšenico,« je rekel Klander županu neke nedelje. »Pri Loputniku cvro, pri nas pa nobena kokoš več ne znese.«

»Tiho bodi,« ga je miril župan. »Le časa počakajmo. Ko se veja in rešeta, pridejo pleve sameposebi na vrh.«

In prišle so.

Zgodilo se je namreč, da so odpustili najstarejše črnovojnike, ki so bili morali pred Sv. Telesom od nabora takoj v vojake. Tudi Hvastač je bil med njimi. Ponoči je prišel. Samoodsebe se mu je smejalo, ko se je bližal domu. Ni mogel mimo njive, da ne bi ob svitu jasnine stopil do nje in pogledal, koliko je porastla, odkar ga ni bilo. In ko je zagledal hišo, so se svetila okna v luči. »Bogve, čemu svetijo? Morda je kdo bolan? Morda name mislijo in se pogovarjajo.«

Tiho je stopil do hiše, se popel na prste in pri majhni špranji pod zaveso pogledal v hišo. Žena in hči sta sedeli pri mizi, ob njih dva trenarja. Na mizi je bila potica in načeta gnjat, v steklenici rum. Tiho so govorili, skoro šepetaje in venomer so se smejali. Hvastač je zdrsnil na tla in sedel na nahrbtnik. Po njem je zavrelo. Pest je stiskal in grabil krog sebe, kot bi nečesa iskal. Ko se je nekoliko umiril, je vstal in potrkal na vrata. V hiši je ugasnila luč. Potrkal je močneje. Nič se ni ganilo. Še enkrat in silno.

Tedaj se je oglasila dekla v veži: »Kdo je?«

»Dekla,« jo je spoznal gospodar. »Torej z izbe je morala, iz postelje, ko domači ne slišijo.«

»Tončka, le odpri,« je izpregovoril.

Dekla ga je spoznala in vsa vesela odprla.

»Kako trdo spite,« se je hlinil Hvastač, velel dekli, naj napravi luč, sam je pa stopil pred vrata. Nato je prijel za kljuko in posvetil v sobo. Na klopi sta smrčala dva vojaka, iz kamre se je oglašila ona:

»Oh, oh, ali si ti! Bog te sprejmi.«

Mož je postavil luč na mizo.

»Dobro se vam godi!«

Poleg potice je stal zaboječek, nanj naslovljen, s priprtim pokrovom. Hvastač je pogledal vanj. Kos črnega kruha je bilo v njem in dve plesnivi klobasi...

Drugo jutro so stikale ženske glave in si šepetale, kako je zalotil Hvastač ženo in hčer in da jih je s krepelcem pognal v hrib in se zaklenil v hišo. Tega pa niso povedale, kako bridko se je mož razjokal, ko je slonel do jutra sam ob mizi.

Ta dogodek je prebil topo tihoto v vasi. Zašumelo in završalo je vsekrižem. Pričelo se je opravljanje in natolcevanje, očitki in zbadanje. Ljudje so si grozili s tožbami, z očitno sramoto so se bahali.

Župnik je obupaval, župan pa je ostal miren, kot je bil:

»Kaj bi se čudili! Pleve so stopile k vrhu. Nobeno žito ni brez njih. Prej se ne vidijo, vevnica jih pokaže.«

Nekaj dni po tem splošnem viharju je prišlo ponoči povelje: Kolona naprej!

Kot so prišli nenadoma, so nenadoma izginili. Po vasi je zavladal mir kot bi bila sama sveta nedelja. Edino črni madež — pomandraní Golobov travnik — je odseval tako žalostno sredi ravnega polja, in njegova črna senca je segala do hiš, grenkega spoznanja polnih.

Človek.

(Na neporušenem stebru razstreljenega mostu južno od Gorice je stalo okostje vojaka z razprostrtimi rokami in v krepki stoji borilca dolgo kljubovalo burji in dežju.)

Zadnje, kar vézalo z vami me je: grom in dim,
vzbočil, razpočil se mnogoloki je most,
vrgel se v zrak, zgrudil se. Jaz še stojim
v sredi na stebru. Nisem več suženj — sem prost.

Črni so ptiči mi izkljuvali oči,
dež mi je, veter zglodal s telesa meso,
solnce mi je posesalo mozg iz kosti —
daleč sem, komaj doseže me vaše oko.

Tukaj je mir. Vóde pod mano šume,
dan in noč vetrovi krog mene pojo,
solnce, oblaki, mrakovi, noč in zvezdé
z mano v brezkončnost, v brezčasnost nad svetom rastó.

Jaz vojskujočih se narodov nisem več sin,
jaz za nikogar nisem krvi prelil,
jaz sem Človek. Ocean bolečin
vrgel me v svet je, ki me je bil zatajil.

— K meni, k meni! — kličejo moje roke,
moje roké, razpete na vzhod, na zapad.
Čutim: v viharju novih dni šume
prapori k meni prodirajočih armad.

Alojzij Remec.